

DE WEG

WAT CHINESE FILOSOFEN
ONS OVER HET GOEDE LEVEN LEREN

MICHAEL PUETT EN CHRISTINE GROSS-LOH

UITGEVERIJ TEN HAVE

Oorspronkelijk verschenen onder de titel
The Path; What Chinese Philosophers Can Teach Us About the Good Life
Copyright © 2016, Michael Puett en Christine Gross-Loh
© Nederlandse vertaling: Jelle Noorman, p/a Uitgeverij Ten Have, 2016
Postbus 13288
3507 LG Utrecht
www.uitgeverijtenhave.nl

Omslag Bart van den Tooren
Foto auteurs Sharona Jacobs
ISBN 978 90 259 0415 9
ISBN e-book 978 90 259 0416 6
NUR 730/770

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand,
of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means,
electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without
the prior written permission of the publisher.

Anderen over *De Weg*

‘*De Weg* toont de wijsheid van het alledaagse.

Lees en leef dit boek.’

– Coen Simon, filosoof en publicist

‘Michael Puett is de ideale docent
en een geweldige verteller!’

– Daan Roovers, filosoof en oud-hoofdredacteur
van *Filosofie Magazine*

‘Een sprankelende kennismaking
met de Chinese filosofie.’

– Martin van Hees, hoogleraar Ethiek
(Vrije Universiteit Amsterdam)

‘Ik las *De weg* in één ruk uit. Het is briljant, betoverend en
diep – en echt tegendraads.’

– Amy Chua, auteur van o.a. *Strijdlid van de tijgermoeder*

‘Een inzichtelijk en toegankelijk boek dat inspiratie biedt.’

– Stine Jensen, filosoof en schrijver

Inhoud

Voorwoord 9

Inleiding 17

- 1 Het tijdperk van zelfgenoegzaamheid 21
- 2 Het tijdperk van de filosofie 33
- 3 Over relaties: Confucius en het alsof-ritueel 41
- 4 Over beslissingen: Mencius en de
onberekenbare wereld 75
- 5 Over invloed: Lao Zi en de schepping van werelden 109
- 6 Over vitaliteit: de *Innerlijke training* en
leven als een geest 143
- 7 Over spontaneïteit: Zhuang Zi en een
transformerende wereld 167
- 8 Over menselijkheid: Xun Zi en de ordening
van de wereld 191
- 9 Het tijdperk van mogelijkheden 213

Dankbetuiging 231

Bronnen en aanbevolen literatuur 233

Over de auteurs 237

Het zijn de mensen die de Weg groot maken,
en niet de Weg die de mensen groot maakt.

Confucius, *De gesprekken*

Voorwoord

Christine Gross-Loh

Op een frisse, zonnige herfstochtend in 2013 woonde ik op de Harvard-universiteit een college bij over Chinese filosofie. Ik zou een artikel schrijven voor de *Atlantic* over de redenen waarom zo'n esoterische studie hier het op twee na populairste bachelorvak was, na de geijkte favorieten inleidende economie en informatica.

Professor Michael Puett, een lange, energieke man van achter in de veertig, stond op het podium van Sanders Theatre met veel bezieling meer dan zeventienhonderd studenten toe te spreken. De meeslepende colleges waar hij om bekendstaat, geeft hij zonder gebruik te maken van aantekeningen of slides – vijftig minuten lang praat hij aan één stuk door. Studenten krijgen geen leeswerk op, behalve de vertaalde uitspraken van de filosofen zelf: *De gesprekken* van Confucius, de *Daodejing*, de geschriften van Mencius. Er wordt niet verwacht dat ze al enige kennis van of belangstelling voor de Chinese geschiedenis of filosofie hebben; ze hoeven alleen maar open te staan voor deze oude teksten en bereid te zijn zich erin te verdiepen. Zijn colleges zijn

befaamd om de boude belofte waarmee de professor elk studiejaar begint: 'Als je de ideeën in deze teksten serieus neemt, zullen ze je leven veranderen.'

Ik was aan Harvard afgestudeerd in Oost-Aziatische geschiedenis en had als masterstudent Chinese filosofie onderwezen aan bachelorstudenten. De materie was me dus niet onbekend. Maar toen ik die dag en de weken daarop naar Michael luisterde, zag ik hem deze ideeën tot leven wekken op een manier die ik nooit eerder had meegeemaakt. Hij vroeg zijn studenten om niet alleen te proberen de ideeën van de wijsgeren te bevatten, maar bovendien een aantal van hun basisaannames over zichzelf en de wereld waarin ze leven door die ideeën op hun kop te laten zetten.

Michael houdt ook voor andere universiteiten en voor organisaties over de hele wereld verhandelingen over Chinese filosofie. Na elk optreden komen mensen naar hem toe die graag willen weten hoe ze de gepresenteerde ideeën kunnen toepassen op hun eigen leven en op kwesties waar ze mee zitten: hun relaties, hun carrière, hun familieproblemen. Ze beseffen dat deze principes een nieuwe kijk bieden op de vraag hoe je een goed en zinvol leven kunt leiden. Het zijn opvattingen die haaks staan op veel dingen die ze altijd als vanzelfsprekend hebben aangenomen.

Deze nieuwe kijk heeft op velen een positieve uitwerking gehad. Van Michaels studenten hoorde ik hoe deze ideeën hun leven hebben veranderd. Sommigen zeiden dat ze anders tegen intermenselijke relaties zijn gaan aankijken, omdat ze tot de ontdekking zijn gekomen dat elke daad, hoe klein ook, een sneeuwbal effect heeft en van in-

vloed is op henzelf en op iedereen in hun omgeving. Een van de studenten legde uit: ‘Professor Puett heeft de deur geopend voor een ander soort interactie met de wereld om me heen, een andere manier om met mijn gevoelens om te gaan, waardoor ik in de omgang met mezelf en met anderen nu in staat ben een rust te creëren die ik niet eerder heb ervaren.’

Deze succesvolle jonge mensen, voor wie een leidersrol in het verschieft ligt in welke carrière ze ook maar naja-gen, vertelden me hoe deze denkbeelden hun houding hebben gewijzigd tegenover de grote levensbeslissingen en de weg die ze zelf moeten gaan. Of ze nu hebben gekozen voor een financiële opleiding of een studie antropologie, rechtsgeleerdheid of geneeskunde, deze ideeën hebben hun andere middelen en een ander wereldbeeld aangereikt dan die waarmee ze waren opgegroeid, en hun een nieuw perspectief geboden op de zin en de eindeloze mogelijkheden van het leven. Een student zei tegen me: ‘Het is geen kunst om weloverwogen toe te werken naar een of ander einddoel, om ernaar te streven een ultieme ambitie te verwezenlijken – een bepaalde positie of levensvervulling – maar dat alles valt in het niet bij deze ene, uiterst krachtige boodschap: door op een andere manier te leven stel je je open voor mogelijkheden die je nooit voor mogelijk had gehouden.’

En deze studenten worden niet alleen gemotiveerd door de filosofische teksten. Michael zelf is al even inspirerend. Hij staat bekend om zijn vriendelijke, bescheiden houding en om de gedrevenheid waarmee hij zijn studenten helpt zich te ontplooien: eigenschappen die het direc-

te gevolg zijn van decennialange toewijding aan de Chinese wijsbegeerte. ‘Hij is zonder meer de belichaming van dit gedachtegoed,’ merkte een student op.

Hoe komt het dat deze filosofische denkbeelden zo’n enorme uitwerking hebben op degenen die ze bestuderen? Geen ervan is erop gericht om ‘jenzelf te koesteren’, ‘jenzelf te vinden’ of om aan de hand van een reeks instructies een duidelijk doel te bereiken. In feite vormen ze het tegendeel van zo’n manier van denken. Ze zijn niet specifiek, maatgevend of verheven, maar gaan over basale veranderingen die op onvoorspelbare en onvoorstelbare manieren plaatsvinden. Een van de studenten legde uit hoe bevrijdend het was om onder ogen te zien dat patronen die wij als ingesleten en onwrikbaar beschouwen dat eigenlijk helemaal niet zijn: ‘Je kunt nieuwe gewoontes aanleren en letterlijk veranderen hoe je aankijkt tegen de wereld, hoe je erop reageert en hoe je met andere mensen omgaat. Ik heb geleerd dat je de macht der gewoonte, of het “ritueel”, kunt inzetten om dingen te bereiken die je, door een bepaald zelfbeeld, nooit haalbaar had geacht.’

We hebben lang een verwrongen kijk gehad op de Chinese wijsbegeerte, die volgens ons onlosmakelijk was verbonden met een ‘traditionele’ wereld en daarom niet relevant kon zijn voor ons moderne bestaan. Maar zoals deze studenten kunnen beamen, dwingen de lessen van de oude Chinese filosofen ons vraagtekens te plaatsen bij veel van de overtuigingen die we als vanzelfsprekend beschouwen. Hun ideeën over de manier waarop mensen de wereld benaderen – hoe ze zich gedragen tegenover anderen, besluiten nemen, omgaan met voor- en tegenspoed, anderen

proberen te beïnvloeden, een levenswijze kiezen – zijn tegenwoordig nog net zo relevant als tweeduizend jaar geleden. Of eigenlijk zijn ze relevanter dan ooit.

Michael en ik beseften dat deze ideeën eenieder van ons kunnen aanspreken, en dat gaf de aanzet tot het schrijven van dit boek. Op de bladzijden die volgen, zullen we laten zien hoe we dankzij de lessen van deze Chinese filosofen met nieuwe ogen naar onszelf en onze toekomst kunnen kijken.

Inleiding

Confucius. Mencius. Lao Zi. Zhuang Zi. Xun Zi. Met sommigen van deze denkers ben je misschien bekend; van anderen heb je waarschijnlijk nog nooit gehoord. Een van hen was een voormalige bureaucraat die de rest van zijn leven les gaf aan een klein groepje volgelingen. Een ander zwierf van provincie naar provincie om plaatselijke bestuurders van advies te dienen. Van weer een ander werd later gedacht dat hij een god was. Hun levens en geschriften lijken voor de mens van nu ondoorgrondelijk en ver af te staan van ons moderne leven.

Want wat zouden Chinese filosofen van meer dan tweeduizend jaar geleden ons in vredesnaam kunnen leren over de levenskunst? Als je je al een voorstelling van hen maakt, denk je waarschijnlijk aan onverstoorbare wijze mannen die goedbedoelde banaliteiten spuiden over harmonie en de natuur. Vandaag de dag leiden wij een dynamisch, vrijgevochten, modern bestaan. Onze waarden, normen, technologie en culturele uitgangspunten zijn volkomen anders dan die van hen.

Maar als we je nu eens vertelden dat elk van deze denkers de vraag hoe je een beter mens kunt worden en hoe je de wereld kunt verbeteren benadert op een manier die alle logica tarta? En dat de ideeën uit deze bijzondere klassieke Chinese teksten, als je ze serieus neemt, je hele manier van leven zouden kunnen veranderen? Dat is het centrale thema van dit boek: de lessen van de oude Chinese filosofen, die zich bogen over het soort problemen waar wij ook mee kampen, bieden volkomen nieuwe invalshoeken om een goed leven te leiden.

De meesten van ons denken dat we er goed aan doen om naar binnen te kijken, onszelf te vinden en te bepalen welke vorm ons leven moet aannemen. We overwegen welke carrière het meest overeenkomt met onze persoonlijkheid en onze natuurlijke neigingen. We bedenken wat voor persoon het best bij ons past. En als we dit alles vinden – ons ware zelf, de carrière die voor ons is weggelegd en onze zielsverwant – gaan we ervan uit dat we een tevreden leven zullen leiden. We zullen dan in staat zijn ons ware zelf te koesteren en alle geluk, voorspoed en persoonlijke bevrediging te beleven die ons voor ogen stond.

We beseffen waarschijnlijk niet dat deze visie op de verwezenlijking van een goed leven historisch bepaald is en vooral voortkomt uit de zestiende-eeuwse calvinistische ideeën over predestinatie, ‘uitverkorenen’ en een God die voor ieder individu een weg heeft uitgestippeld. De calvinisten verwierpen rituelen, die in hun ogen nietszeggend en inhoudsloos waren, en hechtten vooral belang aan een oprecht geloof in die hogere macht. Tegenwoordig

hebben begrippen als predestinatie, uitverkorenen en voor sommigen zelfs God hun betekenis verloren. Maar veel van onze huidige denkbeelden zijn een overblijfsel van dat vroegprotestantse gedachtegoed.

Het is nu heel gewoon om te denken dat elk van ons een uniek individu moet zijn dat zichzelf goed kent. We vinden dat we authentiek moeten zijn, trouw aan een waarheid die we nu meestal niet meer bij een hogere macht vinden maar in onszelf. We streven ernaar het zelf te verwezenlijken waarvoor we in de wieg zijn gelegd.

Maar stel dat al die denkbeelden waarvan we geloven dat ze ons leven verbeteren ons in werkelijkheid beperken.

We brengen filosofie vaak in verband met abstracte of zelfs schimmige ideeën. Maar de kracht van de denkers in dit boek is dat ze hun lessen vaak verduidelijkten met concrete, herkenbare voorbeelden uit het dagelijks leven. Ze geloofden dat juist de alledaagse werkelijkheid de plaats is waar de grote veranderingen plaatsvinden en een bevredigend leven begint.

We hopen met de verkenning van hun gedachtegoed te bereiken dat je vraagtekens zult plaatsen bij een aantal van je diepste overtuigingen. Sommige van hun ideeën zullen je intuïtief aanspreken, andere niet. We gaan er niet per se van uit dat je het eens zult zijn met alles wat je leest. Maar alleen al de kennismaking met ideeën die zo sterk verschillen van de onze, kan ons doen inzien dat naast onze denkbeelden over een goede leefwijze nog vele andere bestaan. En zodra je dat beseft, kun je niet onveranderd terugkeren naar je oude leven.

Het tijdperk van zelfgenoegzaamheid

Een bepaalde opvatting van de geschiedenis is algemeen geworden. Mensen leefden tot de negentiende eeuw in zogenaamde traditionele samenlevingen. In die samenlevingen werd hun altijd verteld wat ze moesten doen. Ze kwamen ter wereld in een reeds bestaande maatschappelijke structuur die hun levensbestemming vormde: wie als boer werd geboren, bleef boer; wie als edelman werd geboren, bleef edelman. Het soort familie waarin ze werden geboren, was bepalend voor de hoeveelheid geld en macht die ze zouden verwerven en daarmee was hun levensloop vanaf de geboorte bezegeld.

En dan gaat het verhaal zo verder: in de negentiende eeuw wist men zich in Europa eindelijk aan deze beperkingen te ontworstelen. Voor het eerst in de geschiedenis beseften we dat we allemaal individuen zijn met een redelijk verstand. We kunnen onze eigen beslissingen nemen en zelf ons leven bestieren. Als rationele wezens zijn we in staat onbeperkte en ongekende mogelijkheden te creëren. En met dit besef, aldus het verhaal, was de moderne wereld een feit.

Maar terwijl sommigen van ons zich hebben bevrijd, bleven andere culturen achter – althans, dat denken we. Voor menigeen is het oude China een schoolvoorbeeld van de traditionele samenleving, waarin mensen gedwongen waren een scherpomlijnde maatschappelijke rol te vervullen in een geordende, in klassen verdeelde wereld.

Dat moet dus wel een wereld zijn waarvan we niets kunnen leren.

Natuurlijk, soms is er ook een romantische draai gegeven aan deze interpretatie van traditionele samenlevingen in het algemeen en China in het bijzonder: *Tegenwoordig zijn we van elkaar vervreemd, maar in de traditionele wereld leefden mensen bewust in harmonie met de kosmos. We hebben ons losgemaakt van de natuurlijke wereld en zijn eropuit deze te beheersen en aan ons te onderwerpen, terwijl men in de traditionele wereld juist volgens het ritme van de natuur probeerde te leven.*

Van zo'n sentimentele kijk op een traditionele wereld kunnen we al evenmin iets leren. Daarmee worden die zogenaamd traditionele samenlevingen teruggebracht tot iets nostalgisch. Als we in een museum een Egyptische mummie zien, denken we: wat interessant. Een Chinees artefact? Wat apart. Intrigerend om naar te kijken, maar we zouden niet terug willen naar die tijd – naar de wereld die ze vergetenwoordigen. We zouden niet in die traditionele werelden willen leven, en zeker niet bereid zijn er wijsheden uit over te nemen, omdat ze nu eenmaal niet modern waren. Niet zij, maar wij hebben uiteindelijk begrepen hoe alles in elkaar steekt.

Maar zoals je zo meteen zult ontdekken, kloppen veel van onze stereotiepe ideeën over die 'traditionele' samen-

levingen niet. Er zijn heel wat dingen die we van het verleden kunnen leren.

Het nadeel van onze kijk op de geschiedenis is niet alleen dat we een aanzienlijk deel van het menselijk bestaan hebben afgedaan als irrelevant, maar ook dat we de heersende opvattingen uit onze tijd zijn gaan beschouwen als de enige die mensen ertoe aanzetten zelf hun leven te bepalen; onze moderne ideeën zouden daarom de enig juiste zijn.

In werkelijkheid hebben er allerlei opvattingen bestaan over de manier waarop mensen hun leven zelf gestalte kunnen geven. Zodra we dat onderkennen, zullen we beseffen dat die 'moderne' kijk in feite maar een van vele zienswijzen is, in een bepaalde tijd en op een bepaalde plek tot stand gekomen. En dan zal zich een heel nieuwe ideeënwereld voor ons ontvouwen, die een aantal van onze favoriete mythen onderuithaalt.

MYTHE: WE LEVEN IN EEN TIJD VAN ONGEKENDE VRIJHEID

De meesten van ons menen dat we in wezen vrij zijn, wat voor onze voorouders in veel opzichten niet gold. Nadat wij hier in het Westen in de negentiende eeuw de traditionele wereld achter ons hadden gelaten, waren we eindelijk in staat zelf te bepalen hoe we de nieuwe wereld wilden inrichten. Twee eeuwen lang hebben we geworsteld met verschillende wedijverende ideologieën: socialisme, fascisme, communisme en democratisch kapitalisme. En

toen uiteindelijk al deze denkbeelden, op één na, grotendeels waren afgedankt, bereikten we het 'einde van de geschiedenis'. Met de val van de Berlijnse muur in 1989 leek het neoliberalisme te hebben gezegevierd als de enig juiste manier om de wereld in te richten – als de ideologie die mensen de grootste garantie biedt voor welvaart en succes.

Maar hoe kijken we dan aan tegen de enorme mate van onbehagen, narcisme en angst in de ontwikkelde wereld? Er wordt altijd gezegd dat hard werken de sleutel is voor succes, maar ondertussen wordt de kloof tussen rijk en arm steeds groter en neemt de sociale mobiliteit alleen maar af. Ons leven wordt vergemakkelijkt door allerlei fascinerende en indrukwekkende apparaten, maar tegelijkertijd worden we geconfronteerd met schrikbarende omvangrijke ecologische en humanitaire rampen. Nu we een paar decennia verder zijn, is ons grote optimisme verdwenen. We weten niet meer zo zeker of we onze wereld wel op de juiste manier hebben ingericht.

Dus hoeveel hebben we eigenlijk begrepen? Zullen toekomstige historici onze tijd omschrijven als een periode van welvaart, gelijkheid, vrijheid en geluk? Of zullen ze het begin van de eenentwintigste eeuw juist definiëren als een tijdperk van zelfgenoegzaamheid: een periode waarin mensen ongelukkig en ontevreden waren, waarin ze problemen steeds groter zagen worden maar nalieten er iets aan te doen, omdat ze het idee hadden dat er geen haalbare alternatieven bestonden?

De in dit boek beschreven Chinese filosofische teksten bieden wel degelijk alternatieven voor onze zelfgenoegzaamheid. Het zijn alleen geen vastomlijnde ideologieën

die bijvoorbeeld de democratie zouden kunnen vervangen, maar eerder weinig voor de hand liggende ideeën over het zelf en de plaats daarvan in de wereld. En een groot aantal daarvan is juist ontwikkeld uit protest tegen de gedachte dat we volgens een of ander allesomvattend denksysteem moeten leven.

Tussen ongeveer 600 en 200 voor Christus ontstonden er in Eurazië talloze filosofische en religieuze bewegingen, met de meest uiteenlopende visies op menselijk welzijn. In deze periode, die later het spiltijdperk zou worden genoemd, maakten veel van de ideeën die in Griekenland ontstonden ook opgang in China en andersom. Zoals we zullen zien, kwamen in China bepaalde opvattingen in omloop die in feite sterk leken op denkbeelden die tegenwoordig in het Westen gangbaar zijn. Maar in China dolven deze concepten het onderspit toen zich tegenstromingen aandienden die een heel andere weg naar het goede leven bepleitten.

Niets van wat hier aan bod komt, moet worden beschouwd als ‘Chinese’ opvattingen die we tegenover ‘westerse’ stellen, zoals er ook geen sprake kan zijn van traditionele ideeën versus moderne. Naarmate we ons verder in deze concepten verdiepen, zullen we niet alleen ontdekken dat er lang voor het moderne tijdperk al discussies werden gevoerd over de beste manier om de wereld in te richten, maar ook dat er wezenlijk andere antwoorden bestaan op de vraag hoe we een goed leven kunnen leiden.

MYTHE: WE ZIJN IN STAAT DE KOERS
VAN ONS LEVEN TE BEPALEN

In het Westen leren we op ons redelijk verstand te vertrouwen om geluk en voorspoed te verwezenlijken, in de veronderstelling dat zorgvuldige berekening resultaat oplevert. Geconfronteerd met de onzekerheden van het leven putten we moed uit de gedachte dat we, door emoties en neigingen te bedwingen en onze ervaringen terug te brengen tot meetbare gegevens, het toeval kunnen uitsluiten en het lot kunnen tartten. Denk maar aan onze favoriete benadering van morele en ethische dilemma's: we verzinnen een relevante hypothetische situatie en nemen die verstandelijk door. Zo is er het beroemde 'trolleyprobleem', waarbij we worden geacht ons voor te stellen dat we bij een tram-emplacement een op hol geslagen tram (*trolley*, in het Amerikaans) over de rails zien denderen. Het is duidelijk dat hij vijf mensen op het spoor verderop zal aanrijden. Maar als we een wissel omzetten, kunnen we de tram laten afbuigen naar een ander spoor, waar maar één persoon ligt. Laten we de tram die vijf mensen overhoop rijden of redden we ze door de wissel om te zetten – waarbij we er dus bewust voor kiezen die ene man op het andere spoor te doden?

Wat is de juiste beslissing?

Dit soort kwesties houdt filosofen en ethici al sinds mensenheugenis bezig. Er zijn talloze essays – en zelfs enkele boeken – geschreven over de implicaties ervan. Met zo'n scenario kunnen we beslissingen terugbrengen tot een eenvoudige verzameling gegevens en slechts één mogelijke keuze. De meesten van ons denken dat dit de

manier is waarop besluiten worden genomen.

In het oude China zijn dergelijke gedachte-experimenten ook uitgeprobeerd. Maar ze konden onze Chinese denkers niet erg boeien. Het is een aardig intellectueel spel, vonden ze, maar ook al doe je de hele dag dat soort spelletjes, hoe je je in het dagelijks leven gedraagt, zal er niet door veranderen. In geen enkel opzicht.

Hoe wij ons in het leven denken te gedragen, is niet hoe we ons werkelijk gedragen. Hoe wij beslissingen denken te nemen, is niet hoe we ze werkelijk nemen. Zelfs als je ooit echt meemaakte dat iemand op zo'n emplacement onder een naderende tram dreigde te komen, zou je reactie niets te maken hebben met verstandelijke berekening. In dat soort situaties nemen onze emoties en instincten het over, en die zijn ook bepalend voor onze minder spontane beslissingen, hoe weloverwogen en rationeel we die ook denken te nemen. Bijvoorbeeld: Wat zal ik vanavond eten? Waar wil ik wonen? Met wie moet ik trouwen?

De Chinese filosofen onderkenden de beperkingen van een dergelijke benadering en gingen op zoek naar alternatieven. Wat hen betreft konden we beter onze instincten aanscherpen, onze emoties trainen en een proces van voortdurende zelfontwikkeling op gang brengen, zodat we uiteindelijk – op zowel cruciale als alledaagse momenten – in elke specifieke situatie op de juiste, moreel verantwoorde manier zouden kunnen reageren. En met onze reacties zouden we dan ook weer positieve reacties uitlokken bij de mensen om ons heen. Deze denkers lieten zien dat op die manier elke ontmoeting en ervaring een gelegenheid biedt om actief bij te dragen aan een nieuwe, betere wereld.

MYTHE: WIE WE WERKELIJK ZIJN,
LIGT IN ONSZELF VERBORGEN

Toen in het spiltijdperk de oude aristocratische religieuze instituten in verval raakten, moest men op zoek gaan naar nieuwe bronnen van waarheid en zingeving. In onze tijd bestaat ook het idee dat we ons hebben bevrijd van oude, benauwende denkwijzen en zijn we eveneens op zoek naar nieuwe bronnen van zingeving. Steeds vaker krijgen we te horen dat we voor die hogere waarheid naar binnen moeten keren. Iemand die tegenwoordig aan zelfverwezenlijking doet, streeft ernaar zichzelf te vinden en een 'authentiek' leven te leiden, op grond van een innerlijke waarheid.

Het gevaar hiervan ligt in de overtuiging dat we allemaal onze 'waarheid' zullen herkennen wanneer die zich aandient, waarna we alleen nog maar volgens die waarheid zullen leven. Als we zoveel moeite doen te bepalen wie we zijn, lopen we het risico onze toekomst te bouwen op een zeer beperkt zelfbeeld – op wat we zien als onze sterke en zwakke kanten, onze voorkeuren en aversies. Veel Chinese denkers zouden zeggen dat we hierdoor maar naar een bijzonder klein deel kijken van wie we zouden kunnen zijn. We gaan uit van een beperkt aantal emotionele neigingen gedurende een bepaalde tijd, in een bepaalde situatie, en laten onze identiteit daardoor voor altijd vastleggen. Door de menselijke natuur als een monolithisch geheel te beschouwen reduceren we al meteen onze mogelijkheden.

Maar veel Chinese denkers zouden stellen dat je niet slechts één homogeen wezen bent en jezelf ook niet zo moet zien. Stel dat je jezelf beschouwt als iemand met een

opvliegend karakter, iemand die snel boos wordt. De denkers die we zullen ontmoeten, zouden je afraden om te zeggen 'Zo ben ik nu eenmaal' en jezelf vervolgens als zodanig te aanvaarden. Zoals we zullen zien, ben je misschien van nature helemaal geen boos iemand. Misschien gaat het om ingesleten gewoontes – gedragspatronen – waaraan je hebt besloten je identiteit te ontlenen. In werkelijkheid bezit je niet alleen het vermogen om kwaad maar bijvoorbeeld ook om vriendelijk of vergevingsgezind te zijn.

Deze filosofen zouden ons aansporen te erkennen dat we allemaal complexe wezens zijn, die voortdurend veranderen. Eenieder van ons heeft vele verschillende en vaak tegenstrijdige emotionele neigingen, verlangens en manieren om op de wereld te reageren. We ontwikkelen onze emotionele neigingen door naar buiten te kijken in plaats van naar binnen. We zullen ze niet kunnen bijschaven door ons terug te trekken uit de wereld om te mediteren of door op vakantie te gaan. In werkelijkheid worden ze gevormd door de dingen die we in het dagelijks leven doen: door de manieren waarop we met anderen omgaan en de activiteiten die we ondernemen. Met andere woorden, we zijn niet gewoon wie we zijn: we kunnen er voortdurend actief voor zorgen dat we betere mensen worden.

Dit is natuurlijk geen eenvoudige opgave. We moeten eerst anders leren denken over hoe we de dingen doen en hoe werkelijke verandering plaatsvindt. Het is ook niet iets wat van de ene dag op de andere gebeurt: veranderen doen we geleidelijk, door vol te houden. Verandering vindt plaats wanneer we ons erin oefenen onze blik te verruimen, zodat we een beeld krijgen van de wirwar van factoren waar-

door elke situatie wordt bepaald (de relaties die we onderhouden, de mensen met wie we omgaan, het werk dat we doen en andere levensomstandigheden), waarna we geleidelijk onze interactie met alles om ons heen kunnen aanpassen. Door deze bredere kijk op de dingen kunnen we ons leren gedragen op een manier die langzaam maar zeker voor echte verandering zal zorgen.

Hoewel ons is verteld dat we pas echte vrijheid zullen kennen wanneer we ontdekken wie we diep vanbinnen zijn, zitten velen van ons door die 'ontdekking' nu juist gevangen in het tijdperk van zelfgenoegzaamheid. We zitten onszelf in de weg.

Betekent dit dat we radicaal anders moeten gaan leven en de wereld op een volkomen andere manier moeten inrichten? Integendeel: de filosofen die we zullen bestuderen, lichtten hun ideeën vaak toe aan de hand van doodgewone aspecten van het dagelijks bestaan, vanuit de gedachte dat daar de grote verandering plaatsvindt. Om hun ideeën tastbaar te maken geven ook wij in dit boek veel voorbeelden uit het leven van alledag. Het was echter niet de bedoeling van deze denkers, en al evenmin van ons, dat de illustraties worden opgevat als een bindend advies. Ze zijn eerder bedoeld om te laten zien dat we veel van deze dingen al doen; we doen ze alleen niet goed. Wanneer we die aspecten van ons leven heroverwegen, zullen we beseffen hoe praktisch en haalbaar de gepresenteerde ideeën eigenlijk zijn.

De titel van dit boek is ontleend aan een concept dat door Chinese filosofen vaak de *Dao*, de Weg, werd genoemd. De Weg is geen harmonieus 'ideaal' dat we moeizaam volgen, maar eerder het pad dat we voortdurend effenen door middel van onze keuzes, daden en betrekkingen. Op elk moment van ons leven scheppen we de Weg opnieuw.

Er bestaat geen opvatting van de Weg waar deze filosofen unaniem mee zouden hebben ingestemd. Ze vochten niet alleen de conventies van hun eigen samenleving aan, maar ieder van hen had ook zijn volkomen eigen idee over de manier waarop je dit pad verwezenlijkt. Ze waren het er echter wel over eens dat we, door het pad te effenen, eindeloze mogelijkheden zullen ontdekken om onszelf en de wereld waarin we leven te veranderen.